

Фінансове право

УДК 341:336

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15653136>

Співвідношення фінансової та валютної системи: проблемне питання
науки фінансового права

Шереметьєва Ольга Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права,

європейської та євроатлантичної інтеграції

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053, Україна,

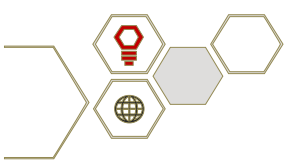
Електронна пошта: o.sheremetieva@kubg.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6657-7214>,

ResearcherID: L-5466-2018

Прийнято: 19.05.2025 | Оpubліковано: 29.05.2025

***Анотація.** На сьогоднішній день в юридичній науці і на практиці відсутнє чітке одноманітне розуміння сутності та складових елементів фінансової та валютної систем, а також їхнього співвідношення. До того ж, на нашу думку, відбувається процес виділення з системи фінансового права та відокремлення від нього, нової галузі – валютного права. Все зазначене сприяє виникненню дискусій не тільки щодо місця валютного права в системі права, але і щодо співвідношення фінансової та валютної систем, їхній складових елементів, цілей, функцій, а також нормами якого права мають регулюватися відносини в межах цих систем тощо. В цій статті ми спробували виділити найбільш проблемні питання, з нашої точки зору, висловили власну позицію щодо окремих суперечливих положень. Застосувавши метод доктринального аналізу,*

окреслили основні підходи науковців у цьому напрямі, наголосивши на тих чи інших перевагах, або суперечливих моментах. Наприкінці статті автор дійшла висновку, що питання співвідношення фінансової та валютної системи в науці фінансового права наразі є доволі дискусійним. Правники-фінансисти загалом не достатньо приділяють увагу комплексному дослідженню валютної системи, але розглядають окремі її складові в межах науки фінансового права. Інші науковці розглядають національну валютну систему як складову національної грошової системи, в межах науки валютного права. Однак фінансова та валютна система, як мають спільні риси, так і відмінності. Зокрема, вони різняться за цілями та функціями, за складовими елементами та правовим регулюванням. Крім цього, фінансова система має суто публічно-правовий характер, а валютній системі, як ми вважаємо, більш властиве поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру, з превалюванням приватного аспекту. Отже, в статті ми окреслили лише загальні підходи, які потребують подальших наукових досліджень.

Ключові слова: фінансова система; валютна система; фінансове право; валютне право.

The correlation of the financial and currency system: a problem question of the financial law science

Sheremetieva Olga

Associate Professor (PhD in Law),

Associate Professor of the Department of International Law,

European and Euro-Atlantic Integration

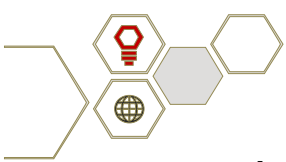
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

18/2, Bulvarno-Kudryavska Str., Kyiv, 04053, Ukraine,

e-mail: o.sheremetieva@kubg.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6657-7214>,

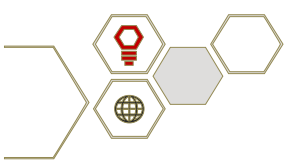
ResearcherID: L-5466-2018

Annotation. *To date, in legal science and in practice, there is no clear uniform understanding of the essence and constituent elements of the financial and currency systems, as well as their correlation. In addition, in our opinion, there is a process of separation from the system of financial law a new branch - currency law. All of the above contributes to the emergence of discussions not only about the place of currency law in the legal system, but also about the correlation between financial and currency systems, their constituent elements, goals, functions, as well as the norms of which law should regulate relations within these systems, etc. In this article, we tried to highlight the most problematic issues, from our point of view, and expressed our own position regarding certain controversial provisions. Applying the method of doctrinal analysis, the main approaches of scientists in this direction were outlined, emphasizing certain advantages or controversial points. At the end of the article, the author came to the conclusion that the issue of the correlation between the financial and currency systems in the science of financial law is currently quite debatable. Financial lawyers generally do not pay enough attention to the comprehensive study of the currency system, but consider its individual components within the scope of the science of financial law. Other scientists consider the national currency system as a component of the national monetary system, within the scope of the science of currency law. At the same time, it should be taken into account that the financial and currency systems have both common features and differences. First of all, they differ in goals and functions, as well as in constituent elements and legal regulation. In addition, the financial system has a purely public-legal nature, and the currency system, in our opinion, is more characterized by a combination of private-legal and public-legal nature, with the predominance of the private aspect. So, in the article, we outlined only general approaches that require further scientific research.*

Keywords: *financial system; currency system; financial law; currency law.*

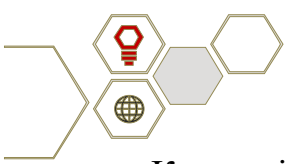
Постановка проблеми. Наука фінансового права в Україні активно почала розвиватися ще в ХХ столітті. Але, не дивлячись на відносно тривалий час та доволі ґрунтовно проведені дослідження науковців, окремі питання все ще

залишаються дискусійними, або не достатньо дослідженими. Це твердження стосується і питання співвідношення фінансової та валютної системи в науці фінансового права.

Як зазначає Л. Касьяненко, «у світлі сучасних державотворчих і правотворчих процесів в Україні..., правова наука намагається глибше проникнути у структуру права, вивчити її будову, співвідношення, взаємозв'язок і взаємообумовленість її компонентів. Розвиток і зміцнення української держави, включення її до світових інтеграційних процесів, ствердження власного шляху розвитку нерозривно пов'язано з реформуванням фінансової системи, удосконаленням її правового регулювання та досягненням відповідності сучасним тенденціям правового розвитку і міжнародним стандартам» [1, с.133].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доволі глибокі дослідження фінансової та валютної системи були проведені науковцями-економістами, а питання, пов'язані з різними аспектами правового регулювання цих систем, досліджувалися представниками юридичної науки, здебільшого фахівцями з фінансового права. Так, неоцінений внесок у становлення фінансового права як окремої галузі права, внесла Л.К. Воронова, яка вважається фундатором науки фінансового права в Україні [2]. Також вагомий внесок у дослідження фінансової системи в науці фінансового права внесли Г.В. Бех [3], Е.С. Дмитренко [4], О.О. Дмитрик [3], С.Т. Кадькаленко [5], А.Т. Ковальчук [6], М.П. Кучерявенко [3], О.А. Лукашев [3; 7], А.С. Нестеренко [8], Г.А. Нечай [3; 9], О.П. Орлюк [10], П.С. Пацурківський [11], М.О. Перепелиця [3], М.С. Уткіна [12]. Правові засади валютного регулювання та правове регулювання валютних відносин в межах фінансового права, зокрема досліджували Є.О. Алісов [3; 13], Л.К. Воронова [2; 3], С.Т. Кадькаленко [5], М.П. Кучерявенко [3] та ін. Валютну систему, її складові елементи та правове регулювання в межах науки валютного права, що відокремилося від фінансового права, досліджували Ж.В. Завальна та М.В. Старинський [14]. Серед іноземних дослідників, які зробили вагомий внесок у вивчення даного питання, можна виділити Поль Марі Годме, Коліна Бемфорда [15], Джоанну Бенджамін [16], Вернера фон Ебке, Лодевейка ван Сеттен [17].

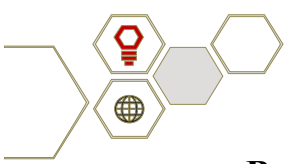

Ключові результати досліджень, отримані зазначеними та іншими науковцями, використовуються та враховуються автором для визначення власного підходу щодо досліджуваної у статті проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У опублікованих науковцями роботах питання співвідношення фінансової та валютної системи досліджено недостатньо. Здебільшого вивчалася окремо фінансова та валютна система та правові засади їх функціонування. В цій статті автор намагається виділити основні проблемні моменти, які можуть бути основою подальших наукових досліджень задля підвищення ефективності правового регулювання. Так, в статті проаналізовано погляди науковців щодо змісту, сутності, складових елементів фінансової та валютної систем, зроблено власні висновки та пропозиції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – охарактеризувати співвідношення фінансової і валютної системи в науці фінансового права, виділивши окремі проблемні моменти, для подальших наукових досліджень у цьому напрямку теоретичного та прикладного характеру.

Інформаційною базою проведеного у статті дослідження слугували тексти нормативно-правових актів України та наукова література. Обробка інформації здійснювалася за допомогою методів аналізу, синтезу та узагальнення. Основний виклад матеріалу у статті структурно побудований так: спочатку описано основні найважливіші, з точки зору автора, постулати фінансового права, норми якого є регулятором фінансової системи, як базисної основи фінансово-правових відносин. Далі досліджено підходи науковців до визначення поняття та складових фінансової системи. І на завершення проаналізовано погляди правників на сутність та складові елементи валютної системи. При цьому зроблено власні зауваження та пропозиції. Стаття завершується висновками щодо загальних підходів автора до аналізу співвідношення фінансової та валютної системи як проблемного питання науки фінансового та валютного права.

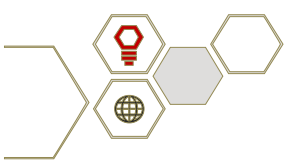

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова система є однією з базових та найважливіших категорій фінансового права. Тому, особливе значення має виділення та дослідження основних постулатів фінансового права, норми якого є регулятором фінансової системи, як базисної основи фінансово-правових відносин.

Як зазначає А.О. Монаєнко, особлива значущість фінансового права в системі інших галузей права пояснюється тим, якого роду суспільні відносини потрапляють у сферу його регулювання. Фінансове право упорядковує владно-майнові відносини з формування, розподілу і використання грошових фондів держави та органів місцевого самоврядування [18, с. 21]. При цьому фінансове право належить до галузей публічного права, для якого характерні такі ознаки: а) орієнтація на задоволення публічного фінансового інтересу; б) одностороннє волевиявлення владних суб'єктів; в) ієрархічні відносини суб'єктів фінансових відносин і відповідна їх субординація; г) перевага директивно-обов'язкових норм; г) характерний метод владних приписів; д) пряме застосування юридичних санкцій, пов'язаних із порушенням фінансової дисципліни та/або фінансового законодавства [18, с. 21].

Загальновідомо, що фінансове право як галузь права становить складну систему, вихідним, первинним елементом якої є фінансово-правові норми. Підтримуємо точку зору О.О. Дмитрик, що саме фінансово-правові норми регулюють відносини, що виникають, змінюються й припиняються в процесі мобілізації, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів. Фінансово-правові норми регулюють відносини в галузі фінансової діяльності держави й виступають засобом реалізації публічних інтересів, і саме це надає їм імперативного характеру [3, с. 21].

Також можна погодитися з думкою А.А. Нечай, якщо мова йде про публічні галузі права, до яких належить і фінансове, то регулююча функція норми значно зростає. Адже імперативність публічного права вимагає від сторін безумовного виконання відповідної правової норми, якщо фізична чи юридична особа здійснює певні види діяльності. Водночас особливість норм фінансового

права, на її думку, полягає ще й у тому, що, регулюючи процеси формування, розподілу (перерозподілу), управління та використання публічних фондів коштів, ці норми також безпосередньо впливають на визначення розміру будь-яких приватних фондів коштів (як юридичних, так і фізичних осіб) [9, с. 15]. Аналогічної точки зору дотримується О.А. Лукашев, який зазначає, що фінансово-правова норма є формою державного веління, що має категоричний характер; встановлюється або санкціонується владним органом, що виражає державну волю; висловлює загальнообов'язковий припис, виконання якого забезпечується заходами державного примусового впливу [7, с. 39].

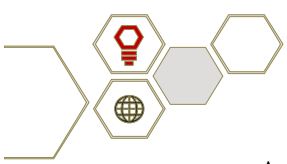
Якщо фінансово-правова норма є первинним основним елементом системи фінансового права, то фінансова система представляє базисну основу фінансово-правових відносин, які урегульовуються нормами фінансового права. Тобто, фінансова система має базуватися на нормах фінансового права. А.Т. Ковальчук вважає, що фінансова система передбачає розмаїття функцій та операцій, але ключовими серед них є формування, накопичення фінансових ресурсів, розподіл фінансових доходів, використання фінансового капіталу для його розширеного відтворення [6, с. 33].

Досліджуючи фінансову систему держави, М.П. Кучерявенко визначає її як сукупність взаємозалежних, взаємодіючих фінансових інститутів [3, с. 9]. Він зазначає, що фінансову систему часто характеризують за двома аспектами:

- як сукупність фінансових інститутів, які опосередковують формування й використання грошових фондів;
- як сукупність державних органів і установ, які здійснюють фінансову діяльність [3, с. 9].

При цьому, він визначає такі ланки фінансової системи:

- 1) бюджетна система;
- 2) кредитна система;
- 3) обов'язкове державне страхування;
- 4) фінанси підприємств [3, с. 10].

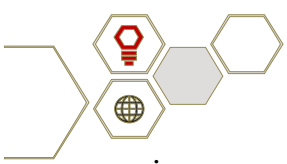
А.Т. Ковальчук розглядає складові фінансової системи дещо більш розгалужено. Зокрема, як складову фінансової системи він виділяє фінансові ресурси держави, до яких, у тому числі, входять валютні резерви та високоліквідні активи [6, с. 25]. Проте, зауважимо, що валютні резерви та деякі високоліквідні активи також, окрім інших складових елементів, входять до валютної системи.

Отже, фінансова система – це сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких формуються, розподіляються та використовуються фінансові ресурси держави та суспільства [6, с. 36].

За джерелами формування, розподілу та використання А.Т. Ковальчук виділяє такі рівні фінансової системи: макрорівень (державні фінанси); мікрорівень - фінанси суб'єктів господарювання та ринкової інфраструктури; міжнародні фінанси - валютні надходження завдяки відповідним угодам [6, с. 36]. З нашої точки зору, розглядати тільки валютні надходження в якості міжнародних фінансів, не зовсім коректно. Термін «міжнародні фінанси» розуміється науковцями-економістами у ширшому значенні. Крім того, валютні надходження, зазвичай відносять до категорій саме валютної системи. Проте, враховуючи обсяг статті, ми лише констатували власну позицію і не будемо зосереджувати на цьому увагу, а залишимо для подальших наукових досліджень.

Вивчаючи фінансову систему, А.Т. Ковальчук доходить до доволі обґрунтованого, на нашу думку, висновка, що, оскільки фінансова система, як правило, законодавчо впорядковується і функціонує в рамках регулюючого впливу фінансового права, то цілком логічно її називати фінансово-правовою системою. Суть та призначення фінансово-правової системи концентрується в її функціях. Ними є: накопичувальна, розподільна, перерозподільна, прагматично-стимулююча (використання), контрольна, соціально-захисна [6, с. 37].

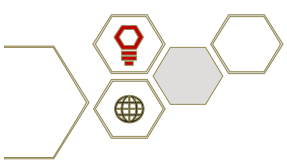
Грунтовні дослідження щодо визначення фінансової системи та її структурного складу проведені А.С. Нестеренко. Відповідно сучасна фінансова система розуміється як єдина, що характеризується цілісністю складових її сфер

і ланок, їх взаємозалежністю і взаємообумовленістю комплексу фінансових інститутів і відповідних їм правовідносин, уповноваженого суб'єкта, процедур здійснення фінансової діяльності, функціонування якого регулюється нормами права, що встановлюють юридичні засоби формування, розподілу та організації використання публічних грошових фондів [8, с. 74].

Комплексний аналіз адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України здійснений М.С. Уткіною. Зокрема, виокремлено етапи становлення фінансової системи України, визначено основні аспекти щодо розуміння сутності та структури фінансової системи, проаналізовано структуру фінансової системи та запропоновано визначення фінансової системи як сукупності фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність [12, с. 69]. А структуру фінансової системи автор розглядає як систему таких елементів як: бюджетна система, кредитна система, обов'язкове державне страхування, фінанси підприємств [12].

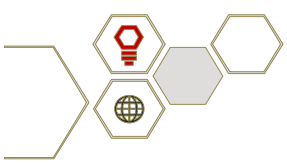
Науковий інтерес представляє дослідження поняття та змісту фінансової системи в контексті фінансового права України, проведене молодими дослідниками Веремєєвою О.Р., Лісовською В.С. та Польшиковою А.В., які зазначили, що в науці фінансового права сформувалося кілька обґрунтованих комплексних концепцій для розуміння фінансової системи. Проаналізувавши існуючі концепції та підходи науковців, автори зазначають, що фінансова система – це складне, багатогранне, фінансово-правове явище, що складається з підсистем (типів, класів) нижчого рівня, природа і зміст яких є предметом наукових дискусій. А підсистеми (типи) фінансової системи вони поділяють на дві великі групи: публічні (державні) та приватні фінанси (підсистема першого рівня). Водночас на другому рівні в рамках державних фінансів виділяють бюджетну систему [19, с. 388]. Також вони доходять до висновку, що чинне фінансове законодавство не містить визначення фінансової системи, хоча деякі закони про фінансовий сектор дають визначення її підсистем. При цьому у

чинному законодавстві використовуються такі терміни, як грошова система, валютна система, кредитна система тощо, але вони не мають законодавчих визначень, що призводить до різних тлумачень цих понять, а отже – до різного розуміння їх структури та змісту [19, с. 387]. Проте, не дивлячись на проведені дослідження, автори не розмежовують фінансову та валютну систему, а тільки констатують цей факт.

На відміну від фінансової системи, валютна система та її цілісне комплексне правове регулювання в межах науки фінансового права досліджено не достатньо. Іноземні фахівці розглядали принципи, правила, концепції й практику фінансового права в загальному праві країн та міжнародному фінансовому праві, намагалися обґрунтувати застосування положень загального права до фінансових трансакцій [15]. Вивчали окремі складові фінансової системи, зокрема такі сектори, як страхування, діяльність банків (комерційна банківська діяльність – commercial banking), деривативи, ринок капіталів, управління активами та особливості регулювання нормами фінансового права, в тому числі запропонувавши міжсекторальний, функціональний підхід [16]. Але, варто зазначити, що деякі з цих секторів науковці розглядають як складові валютної системи, а саме це може стосуватися певних аспектів банківської діяльності, управління активами, деривативів. Крім того, аналізували правове регулювання фінансових інвестицій, інвестиційні ринки, платежі та платіжні системи, розглядаючи правові та практичні моменти, пов'язані з правовим ризиком та захистом інвестора [17]. Отже, можна зазначити, що в запропонованих роботах спостерігається певне ототожнення та змішування елементів фінансової та валютної системи, відсутність чіткого розмежування, що буде ускладнювати правозастосовну практику.

Вітчизняні правники-фінансисти в своїх наукових працях майже не розглядали валютну систему як комплексне явище, а здебільшого звертали увагу на зміст та особливості правового регулювання валютних відносин, на питання, пов'язані з валютним контролем та відповідальністю за порушення валютного

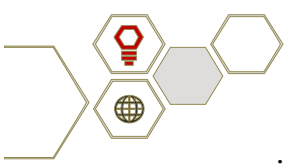

законодавства. Тобто, ті питання, які найбільш дотичні до сутності, предмета та функцій фінансового права.

Водночас можна погодитися з думкою А.О. Монаєнко, що фінансове право у своєму розвитку пройшло довгий еволюційний шлях від відокремлення правових норм у рамках публічно-правових галузей до проголошення супергалуззю, здатною генерувати і відмежовувати інші галузі права. Проте наукові дискусії про місце і роль фінансового права, про його предмет і метод, про систему і принципи не припиняються і до сьогодні [18, с. 21]. Так, це твердження підтверджує і те, що, як ми вважаємо, відбувається процес виділення з системи фінансового права та відокремлення від нього, нової галузі – валютного права. Якщо застосувати вищевикладений підхід, то саме валютно-правова норма є первинним основним елементом системи валютного права, а отже валютна система представляє базисну основу валютно-правових відносин, які урегульовуються нормами валютного права. Тобто, валютна система має базуватися на нормах валютного права. При цьому, норми інших галузей права (цивільного, господарського, кримінального, адміністративного, фінансового) будуть врегульовувати лише дуже вузький окремий вид валютних відносин. Так, норми фінансового права, наприклад, урегульовують відносини, пов'язані з оподаткуванням валютних операцій і т.п. Зрозуміло, що це питання є наразі доволі дискусійним в науці фінансового права і потребує подальших досліджень.

Зокрема, дослідники валютного права Ж.В. Завальна та М.В. Старинський, зазначають, що національна валютна система є, з одного боку, невід'ємною частиною національної грошової системи, а з іншого – вона взаємодіє з іншими національними валютними системами [14, с. 35]. Тобто, вони розглядають національну валютну систему, навіть не стільки, як складову національної фінансової системи, а як складову національної грошової системи. При цьому, до елементів національної валютної системи ці науковці відносять:

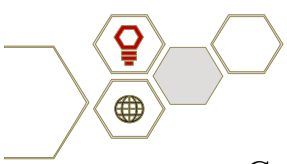
- валютні відносини;
- суб'єкти валютних відносин;
- об'єкти валютних відносин;

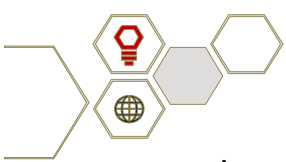
- інститути, які здійснюють обслуговування обігу валюти та валютних цінностей (валютні ринки);
- національні органи валютного регулювання та валютного контролю;
- режим курсу національної валюти;
- валютні обмеження;
- правове регулювання міжнародних розрахунків;
- регулювання міжнародної ліквідності країни [14, с. 35].

З нашої точки зору, до елементів національної валютної системи варто було б додати: валютне законодавство; правове регулювання валютних відносин; правове регулювання валютних операцій; правове регулювання та управління валютними ризиками. А до такого елементу як національні органи валютного регулювання та валютного контролю додати також органи співробітництва з міжнародними валютними організаціями.

Загалом, валютну систему, багато науковців розглядає, як форму організації валютних відносин. Загальновизнано, що, як складові світової валютної системи, історично спочатку виникли національні державно-правові форми організації валютних відносин - національні валютні системи, закріплені національним законодавством держав з урахуванням у процесі їх подальшого розвитку правових принципів і норм міжнародного права. Участь держав у формуванні національних валютних систем дає підстави розглядати валютні системи не тільки як економічну (політичну, соціальну), але й як правову категорію, тобто як державно-правову форму організації валютних відносин на внутрішньодержавному рівні. Відзначаючи складність валютної системи України у правовому та економічному аспекті, Є.О. Алісов доходить висновку, що в сучасній спеціальній літературі досягнуто розуміння поняття валютної системи, по-перше, як сукупності економічних відносин, пов'язаних із функціонуванням валюти, історично сформованої на підставі інтеграції господарських зв'язків; по-друге, як державно-правової форми організації валютних відносин [13, с. 126].

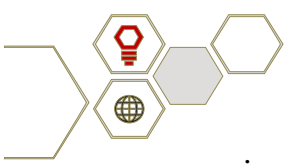
Системна сутність та сфера дії національної валютної системи яскраво виявляється у її цілях та функціях. Сукупність національних норм, що закріплюють зміст цілей і функції національної валютної системи визначає конкретна держава на підставі прийнятих нею законів та інших нормативно-правових актів. Унаслідок цього національну валютну систему та її функції необхідно розглядати як правові категорії. Так, правовою основою формування цілей і функцій валютної системи України відповідно можна визначити ст. 1-3, 8, 9, 18, 19, 92, 99, 100 Конституції України № 254К/96-ВР [20], свого часу Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» № 15-93 [21] (втратив чинність), Закон України «Про валюту і валютні операції» № 2473–VIII [22], Закон України «Про Національний банк України» № 679-14 [23] та ін. А також на конкретний проміжок часу може відбуватися уточнення, визначених у законодавчих актах положень, які дотичні до формування цілей та функцій валютної системи України, відповідно до поточної ситуації на підставі Основних засад грошово-кредитної політики на певний період, що мають періодично розроблятися НБУ, та інших нормативно-правових актів. В цілому можна зазначити, що національне валютне законодавство загалом визначає зміст та цільову спрямованість валютної системи України і встановлює: загальні цілі та принципи валютного регулювання; правовий режим здійснення валютних операцій на території України відповідно до норм міжнародних конвенційних валютних угод, ратифікованих Верховною Радою України; порядок здійснення валютного нагляду і контролю для забезпечення валютної безпеки держави та відповідальність за порушення національного валютного законодавства. Однак в нормативно-правових актах, законодавець не виокремлює як особливу функцію валютної системи України – захист держави, фізичних та юридичних осіб від негативних наслідків настання валютних ризиків, більше того, не надає визначення поняття валютного ризику та його правового змісту. Ситуацію щодо невизначеності поняття та змісту категорії «валютний ризик», фактично відсутністю правових норм з регулювання валютних ризиків та законодавчо

закріпленої системи правових інструментів управління валютними ризиками у тексті нормативно-правових актів про валютне регулювання, можна пояснити недостатнім науковим розробленням правової теорії валютного ризику, практичною складністю дослідження проблеми розмежування валютної і фінансової систем та значними труднощами, з якими стикаються держави під час формування або реформування національних валютних систем як державно-правової форми організації валютних відносин [24; 25]. Більш того, в Законі України “Про валюту і валютні операції” № 2473–VIII [22], як спеціальному законодавчому акті, законодавець не дає визначення і самого терміну «валютна система», як одного з основоположних у валютній сфері.

Прийняття законодавчим органом влади будь-якої держави відповідного нормативно-правового акта у валютній сфері – лише початкова стадія формування національної валютно-правової системи. Цей процес досить довгий і складний. Для нормального функціонування національної валютної системи необхідно розробити діючі правові механізми регулювання валютних відносин, регулювання і управління валютними ризиками та створити потрібні для вирішення саме цих завдань достатні за обсягом цільові страхові резервні фонди. Як показав досвід багатьох країн, особливо країн, що розвиваються, якщо ефективні правові механізми регулювання валютних відносин, регулювання і управління валютними ризиками не будуть створені, стануть неминучими такі явища як зменшення темпів росту суспільного виробництва, інфляція, відплив валютних коштів за кордон, падіння життєвого рівня населення та інші негативні економічні явища. Останнє можна простежити і в процесі формування та еволюції валютної системи України [24; 25].

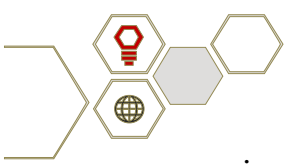
Проте і *de jure*, і *de facto* національна валютна система України майже сформована. Вона має економічний зміст й правову форму як цілісну систему правових норм і правових інструментів, що регулюють валютні правовідносини. Як і будь-яка валютна система, валютна система України постійно еволюціонує, фокусуючи у собі потреби вирішення виникаючих валютних протиріч, захисту інтересів держави та інших учасників валютних правовідносин від валютних

ризиків, розвитку національної економіки у процесі її входження до світової економіки, а також під впливом тих змін, яких зазнає світова валютна система та валютні системи інших країн. [24; 25].

Дифузія валютних систем різних країн в умовах інтернаціоналізації та інтеграції світової економіки може призводити до їх трансформації або іноді навіть руйнації, наприклад, повної або часткової відмови від використання у розрахунках та як засобу накопичення національної валюти, та використання замість неї в обігу в межах держави, іноземної валюти, а також до створення регіональних і міжнародних валютних систем. Тобто самі держави у принципово нових умовах розвитку світової спільноти можуть частково відмовлятися від одного з важливих принципів – принципу валютного суверенітету. Однак, зацікавлена у переході від однієї до іншої форми організації валютних відносин держава вирішує це питання своєю владою, а також повинна вирішувати його у своїх інтересах, а не в інтересах лише наближених до влади кіл суспільства, з урахуванням ситуації, що склалася у валютній сфері, тобто і в цьому випадку на стадії прийняття рішення держава повинна діяти згідно з принципом валютного суверенітету.

Крім того, характерною ознакою розвитку валютних правовідносин за нових умов стає посилення дії на валютні системи відцентрових і доцентрових сил через властиві їм протиріччя та здатності валютних протиріч виходити за межі національних кордонів. Це зумовлено тим, що, з одного боку, держави у протекціоністських цілях намагаються захистити національні валютні системи від зовнішнього впливу, зберегти усталені між державами межі державно-правової форми організації валютних відносин, з другого боку, на валютні відносини впливає дія законів світового валютного ринку і міжнародно-правової форми організації валютних відносин. На наш погляд, наслідком цього суперечливого процесу є порушення автономії функціонування національних валютних систем, посилення їх взаємозалежності та залежності від міжнародно-правової форми організації валютних відносин. Останнє потрібно враховувати

надалі під час удосконалення валютного законодавства України в інтересах забезпечення її економічної й валютної безпеки.

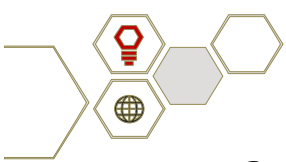
Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що питання співвідношення фінансової та валютної системи в науці фінансового права на сьогоднішній день є доволі дискусійним та недостатньо дослідженим. Правники-фінансисти загалом не достатньо приділяють увагу комплексному дослідженню валютної системи, але розглядають окремі її складові в межах науки фінансового права. Інші науковці розглядають національну валютну систему як складову національної грошової системи, в межах науки валютного права. При цьому, слід враховувати, що фінансова та валютна система, як мають спільні риси, так і відмінності. Насамперед, вони різняться за визначенням, сутністю, функціонально-цільовою спрямованістю, за складовими елементами, а також за правовим регулюванням. Водночас зауважимо, що фінансова система має суто публічно-правовий характер, а валютній системі, на наш погляд, більш властиве поєднання приватно-правового та публічно-правового характеру, з превалюванням приватного аспекту.

Крім цього зазначимо, що розмежування фінансової і валютної систем, а також чітке визначення понять, змісту та складових елементів цих категорій в національному законодавстві, дозволить уникнути різного розуміння їхньої сутності та полегшить правозастосовну практику завдяки однаковому тлумаченню усіма суб'єктами правового поля України.

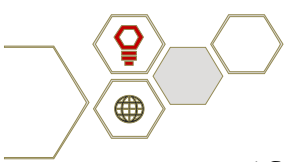
В цій статті ми лише окреслили загальні напрями та основні підходи у дослідженні фінансової та валютної систем та їхнього співвідношення, а також виділили проблемні моменти, які потребують подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Касьяненко Л. Фінансово-правовий процес: наукова парадигма. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 133-139.
2. Лідія Костянтинівна Воронова – фундатор науки фінансового права в Україні. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 459-461.

3. Бех Г.В., Дмитрик О.О., Криницький І.Є., Кучерявенко М.П., Лукашев О.А., Перепелиця М.О. Фінансове право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 320 с.
4. Дмитренко Е.С. Понятійно-категоріальний апарат фінансового права: проблеми визначення. *Право та державне управління*. 2015. № 2 (19). С. 19-22.
5. Алісов Є.О., Воронова Л.К., Кадькаленко С.Т. та ін. Фінансове право: підручник. Харків: Фірма «Консум», 1999. 496 с.
6. Ковальчук А.Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку: монографія. Київ: Парламентське видавництво, 2007. 488 с.
7. Лукашев О. До питання про класифікацію фінансово-правових норм. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 38-44.
8. Нестеренко А.С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 6—3. Том 1. С. 72-75.
9. Нечай А. Фінансове право і політика: виклик сучасності. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 15-20.
10. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 808 с.
11. Пацурківський П.С. Проблеми теорії фінансового права. Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1998. 275 с.
12. Уткіна М.С. Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України: дис. ... канд. юрид. наук. Суми: Сумський державний університет, 2018. 224 с.
13. Алісов Є.О. Правове регулювання валютних відносин: дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 1996. (рос.).
14. Завальна Ж.В., Старинський М.В. Валютне право України: навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 304 с.
15. Bamford Colin. *Principles of International Financial Law*. Third Edition. Oxford University Press, 2019.

16. Benjamin Joanna. Financial Law. Oxford University Press, 2008.
17. Lodewijk van Setten. The Law of Financial Advice, Investment Management, and Trading. Oxford University Press, 2019.
18. Монаєнко А. Формування галузі фінансового права. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 21-28.
19. Веремєєва О.Р., Лісовська В.С., Польщикова А.В. Поняття та зміст фінансової системи в контексті фінансового права України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 386-389.
20. Конституція України від 28.06.1996. № 254К/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
21. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993. № 15-93. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 17. Ст. 184 (втратив чинність).
22. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018. № 2473—VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 30. Ст. 239.
23. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999. № 679-14. Відомості Верховної Ради України 1999. № 29. Ст. 238.
24. Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007. 21 с.
25. Шереметьєва О.Ю. Регулювання та управління валютними ризиками: правовий аспект: монографія. Київ: КНЕУ, 2017. 213 с.